

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ
Τακτικοῦ Καθηγητοῦ
τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΗΣ ΓΚΙΟΣΤΡΑΣ ΤΩΝ ΧΑΝΙΩΝ (1594)
ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ZANCAROLO

Στὸ χειρόγραφο Ital. IX. 209 (coll. 6643) τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βενετίας σώζεται σὲ δυὸ ἀντίγραφα ἓνα πολὺστιχο ἰταλικὸ ποίημα μὲ τὸν τίτλο : *La nobilissima barriera de la Canea posta in ottava rima da Gio: Carlo Persio*¹. Στὸ ποίημα αὐτὸ, γραμμένο σ' ἓνα περίτεχνο ἀριόστειο ὕφος, περιγράφεται σὲ κομπῆς ὀτάβες μιὰ μεγάλη ἑορταστικὴ γκιόστρα πού ἔγινε τὴν περίοδο τοῦ Καρναβαλιοῦ τοῦ 1594 στὰ Χανιά, μὲ τὴ συμμετοχὴ Βενετοκρητικῶν εὐγενῶν καὶ ἀξιωματικῶν τῆς φρουρᾶς τῶν Χανίων, μπροστὰ στὶς τοπικὲς βενετικὲς ἀρχές :

*Canto il ricco torneo, gli fatti egregi
occorsi nel terrestre ciel di Gioue,
l'ornamento, il ualor, l'ardir, gli fregi,
l'habito altier, l'inusitate proue,
chi si fe' degno agli honorati pregi,
cose ad udir uaghe, leggiadre e noue,
come Cidonia fece il porto adorno
la notte si, che n' hebbe inuidia il giorno*².

Πρόκειται γιὰ ἓνα σημαντικὸ κείμενο τῆς παράλληλης μὲ τὴν ἑλληνικὴ Κρητικὴ Λογοτεχνία τῆς ἀκμῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας πού γράφτηκε στὴν Κρήτη τὴν ἴδια ἐποχὴ καὶ πού εἶναι ἀκόμη ἀγνωστὴ καὶ ἀνερευνήτῃ³. Ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα πού παρουσιάζονται ἐδῶ γιὰ πρώτη φορά, ἡ *Barriera de la Canea* τοῦ Persio εἶναι ἓνα ἔργο ἀξιόλογο καθ' ἑαυτὸ, μιὰ μακρόπνοη καὶ ἐνδιαφέρουσα ποιητικὴ σύνθεση γραμμένη ἀπὸ ἐπιδέξιο στιχουργὸ καὶ ἰκανὸ ποιητὴ πού γνώριζε θαυμάσια τὴν ἰταλικὴ λογοτεχνία τοῦ καιροῦ του. Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς

---

1. Τὸ ποίημα αὐτὸ ἐπισημάνθηκε γιὰ πρώτη φορά τὸ 1968 (βλ. Ν. Μ. Παναγιωτάκη, "Ἐρευνα ἐν Βενετία, «Θησαυρίσματα», 5 (1968), 73). Τὸ πρῶτο ἀντίγραφο σώζεται στὰ φφ. 24-95 καὶ τὸ δεῦτερο στὰ φφ. 192-259 τοῦ χειρογράφου, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ συνεσταχωμένα μικρὰ τεύχη. Τὸ δεῦτερο ἀντίγραφο τοῦ ποιήματος εἶναι μεταγενέστερο καὶ περιλαμβάνει ὀρθογραφικὲς καὶ φραστικὲς διορθώσεις.

2. Marc. Ital. IX. 209 (6643), φ. 29^r. Στὰ ἀποσπάσματα πού παραθέτω τὸ κείμενο βασίζεται μόνον στὸ πρῶτο ἀντίγραφο, μιὰ πού δὲν ἔχει γίνεи ἀκόμη κριτικὴ ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου. Διατηροῦνται οἱ ὀρθογραφικὲς ἰδιοτυπίες τοῦ χειρογράφου.

3. Βλ. Ν. Μ. Παναγιωτάκη, δ.π., 58-59, 104-105.

ελάχιστες ξμμετρες περιγραφές μιᾶς πραγματικῆς γκιόστρας πού ὑπάρχουν στήν ἰταλική λογοτεχνία καί παρουσιάζει καί ἀπό τήν ἄποψη αὐτῆ ἀρκετὸ γραμματολογικὸ ἐνδιαφέρον¹. Γιὰ τήν ἱστορία τοῦ κρητικοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἐποχὴ τῆς Βενετοκρατίας τὸ ποίημα τοῦ Persio εἶναι ἓνα πολύτιμο φιλολογικὸ καί ἱστορικὸ μνημεῖο, μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Οἱ περιγραφές τῶν ἐπώνυμων ἀγωνιστῶν, Ἑλλήνων καί Ἰταλῶν, πού μπαίνουν θεαματικὰ στὸν ἀγωνιστικὸ χῶρο, οἱ λεπτομέρειες τῆς διεξαγωγῆς τῆς γκιόστρας (πού ἐμφανίζει ἀρκετὲς ὁμοιότητες μὲ τὴν γκιόστρα τοῦ «Ἐρωτοκρίτου»), ὁ πολύπλοκος μυθολογικὸς καί ἱστορικὸς συμβολισμὸς τῆς γιορτῆς, γενικὰ τὸ ἦθος καί τὸ ὕφος τοῦ ποιήματος μᾶς παρουσιάζουν μιᾶν ἀνάγλυφον καί ἐντυπωσιακὴ ὄψη τῆς ζωῆς καί τῆς δραστηριότητος τῆς καλλιεργημένης ἄρχουσας τάξης στήν Ἀναγεννησιακὴ Κρήτη, τῆς τάξης ἀκριβῶς ἐκείνης πού ὑπῆρξε ὁ κυριότερος φορέας τῶν ἀγαθῶν τῆς ἰταλικῆς κουλτούρας στὸ νησί. Πρέπει ἐπίσης νὰ ὑπογραμμισθῇ ἡ εἰδικότερη σημασία πού ἔχει τὸ ποίημα γιὰ τὴν πόλη τῶν Χανίων: ὄχι μόνον γιὰτὶ περιλαμβάνει πᾶμπολλες εἰδήσεις γιὰ πρόσωπα καί γιὰ πράγματα τῆς πόλης, ἀλλὰ κυρίως γιὰτὶ μᾶς δίνει μιὰ ἰδέα τῆς «περιρρέουσας ἀτμόσφαιρας» καί τῆς πνευματικῆς ζωῆς (πού εἶναι εἰδικότατα γνωστὴ) στὴ μεγάλη αὐτὴ πόλη τῆς Κρήτης τὴν ἐποχὴ τῆς Κρητικῆς Ἀναγεννήσεως². Τὸ ποίημα τοῦ Persio πρόκειται νὰ τὸ μελετήσῃ καί νὰ τὸ

1. Γιὰ τὴν γκιόστρα (torneo) ὡς θέμα τῆς μεσαιωνικῆς καί τῆς ἀναγεννησιακῆς λογοτεχνίας στήν Ἰταλία βασικὸ παραμένει ἀκόμη τὸ βιβλίον τοῦ F. Truffi, *Giostre e cantori di giostre*, Rocca S. Casciano 1911. Ὑπάρχουν καί δυὸ ἀνέκδοτα σονέτα τοῦ Andrea Cornaro γιὰ γκιόστρες πού ἔγιναν στὸ Χάνδακα τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ (βλ. I. Merolle, *L'abate Matteo Luigi Canonici e la sua biblioteca. I manoscritti Canonici e Canonici Soranzo delle biblioteche fiorentine*, Ρώμη - Φλωρεντία 1958, 87).

2. Γιὰ τὴν πολιτικοστρατιωτικὴ, τὴν οἰκονομικὴ καί τὴν κοινωνικὴ κατάσταση τῆς πόλεως τῶν Χανίων κατὰ τὸν 16ον αἰ. οἱ σημαντικότερες πηγές εἶναι οἱ ἐκθέσεις (relazioni) τῶν Βενετῶν ἀξιωματῶν τῆς Κρήτης καί ἰδιαίτερα τῶν ρεκτόρων τῆς πόλεως (βλ. κυρίως Ἀ. Ξηρουχάκη, Ἡ Βενετοκρατουμένη Ἀνατολή. Κρήτη καί Ἐπτάνησος, Ἀθήνα 1934, 25-32, 49, 53-55, 65-70, 75-77, 101-164, 109-112, 118-120, 157-171 καί passim. — Γ. Πλουμίδη, Ἡ ἐκθεση τοῦ ρέκτορα Χανίων Λεονάρδου Λορεντάν (1554), «Κρητικὰ Χρονικά», 24 (1972), 435-447. — Τοῦ ἴδιου, Τὰ Χανιά στὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα. Ἡ ἐκθεση τοῦ προβλεπτῆ Β. Dolfin (1598), «Δωδώνη», 2 (1973), 77-102. — Τοῦ ἴδιου, Κατάλογος στρατευσίμων Χανίων καί Ἀποκοράνου στήν ἐκθεση τοῦ ρέκτορα Μ. Α. Bernardo (1536), «Κρητικὰ Χρονικά», 25 (1973), 291-351). Γιὰ τὴ θρησκευτικὴ κατάσταση στήν πόλη καί τὴν περιοχὴ τῶν Χανίων τὴν ἴδια ἐποχὴ βλ. U. Mannucci, *Contributi documentari per la storia della distruzione degli episcopati latini in Oriente nei secoli XVI e XVII*. — 2. Aghien. in insula Creta, «Bessarione», 30 (1914), 97-116. — Ζ. Τσιγπανλή, Ἡ ἐπισκοπὴ Κισάμου καί ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ τῆς Βενετίας καί τοῦ Βατικανοῦ (τέλη 16ου - ἀρχές 17ου αἰ.), «Πεπραγμένα τοῦ Γ' Διεθνοῦς Κρητολογι-

ἐκδώση ἢ δεσποινὶς Laura Oliveti, στὴν ὁποία τὸ ἔχω παραχωρήσει. Ἐγὼ θὰ περιορισθῶ στὸ μελέτημα αὐτὸ μόνο στὴν ἐξέταση τοῦ προβλήματος τοῦ συγγραφέα του.

Τὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆ τῆς γκιόστρας τῶν Χανίων, ὅπως παραδίδεται στὸν τίτλο καὶ τῶν δυὸ ἀντιγράφων τοῦ ποιήματος, εἶναι Gio(vanni) Carlo Persio, ἓνα ὄνομα ἐντελῶς ἄγνωστο στὰ ἰταλικά γράμματα. Τὸ ποίημα μαρτυρεῖ καλὴ γνώση τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων τῶν Χανίων καὶ τῆς κρητικῆς μυθολογίας καὶ διαπνέεται ἀπὸ μιὰ ἐντονη ἀγάπη γιὰ τὴν Κρήτη καὶ τοὺς Κρητικούς. Αὐτὸ καὶ μόνο θὰ μπορούσε νὰ ὀδηγήσῃ στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ποιητὴς ἦταν Κρητικὸς, κάποιος ἄγνωστος Κρητικὸς, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲ μᾶς σώθηκε καμιά ἄλλη εἶδηση, ὅπως συνέβη μὲ ἀρκετοὺς ἀπ' ὅσους ἔγραψαν ἐλληνικά ἢ ἰταλικά ποιήματα τὸν 16ον αἰ. στὴν Κρήτη. Ἡ τοποθέτησή του στὴν Κρήτη, μιὰ μακρινὴ καὶ ἀπόμερη ἐπαρχία τῆς φιλολογικῆς Ἰταλίας, θὰ ἐξηγοῦσε ἐπίσης πῶς ἓνας τόσο προικισμένος ποιητὴς δὲν ἄφησε κανένα ἄλλο ἔχνος στὴν ἰταλικὴ λογοτεχνία τῆς ἐποχῆς του. Βέβαια, δὲν εἶναι καθόλου ἀπίθανο ὁ ποιητὴς τῆς γκιόστρας τῶν Χανίων νὰ καταγόταν ἀπὸ τὴν Ἰταλία, ὅπου τὸ ἐπώνυμο Persio εἶναι γνωστό¹, καὶ νὰ ὄφειλε τὶς γνώσεις καὶ τὴν ἀγάπη του γιὰ τὴν Κρήτη στὴν πολύχρονη παραμονή του στὸ νησί, ὅπου ζοῦσαν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ, ὡς ὑπάλληλοι τῆς διοικήσεως ἢ ὡς μισθοφόροι στρατιωτικοὶ στὶς φρουρὰς τῶν πόλεων ἢ ἀκόμη καὶ ὡς μέτοικοι, ἀρκετοὶ λόγιοι καὶ μορφωμένοι ἄνθρωποι ἀπὸ τὴν Ἰταλία². Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ

κοῦ Συνεδρίου», τ. Β', Ἀθήνα 1974, 315-332, καὶ ἰδιαίτερα Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἐπισκοπὴ καὶ ἐπίσκοποι Κυθωνίας, «Κρητικὰ Χρονικά», 11 (1957), 1-42, μὲ πλούσια βιβλιογραφία καὶ κατάλογο τῶν γνωστότερων Χανιωτῶν λογίων τῆς Βενετοκρατίας.

1. Τὸ ἐπώνυμο Persio ἔχουν λ.χ. δυὸ γνωστοὶ Ἰταλοὶ λόγιοι τῆς ἴδιας ἐποχῆς: ὁ Antonio Persio, ἐκδότης καὶ ὑπέρμαχος τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν τοῦ Bernardino Telesio, καὶ ὁ Ascanio Persio (1554-c. 1605), καθηγητὴς τῆς Ἑλληνικῆς στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βολωνίας (*M. E. Cosenza, Biographical and Bibliographical Dictionary of the Italian Humanists and of the World of Classical Scholarship in Italy, 1300-1800*, τ. 3, Βοστώνη 1962, 2680). Ὁ Ascanio Persio, ὅπως εἶναι γνωστό, διατηροῦσε ἀλληλογραφία μὲ τὸν Μάξιμο Μαργούνιο (1591-1597) (*É. Legrand, Bibliographie Hellénique des XVe et XVIe siècles*, τ. II, σσ. LVIII, LX-LXI, 227-228 καὶ P. K. Enepekides, Maximos Margunios an Deutsche und Italienische Humanisten, «Jahrbuch der Oesterreichischen Byzantinischen Gesellschaft», 10 (1961), 141-145). Τὸ ἐπώνυμο Persio εἶναι ἄγνωστο στὴ βενετοκρατούμενη Κρήτη.

2. Ὅπως ὁ περίφημος Ναπολιτάνος συγγραφέας Giambattista Basile, ὁ ἐπίσης γνωστός Βενετὸς λογοτέχνης Nicolò Crasso καὶ πολλοὶ ἄλλοι λιγότερο γνωστοὶ (βλ. Ν. Μ. Παναγιωτάκη, δ.π., 62-63, 71-72, 77-78 καὶ Ν. Μ. Παναγιωτάκη - Α. Λ. Vincent, Νέα στοιχεῖα γιὰ τὴν Ἀκαδημία τῶν Stravaganti, «Θησαυρίσματα», 7 (1970), 56-61).

ὡστόσο μοῦ φαίνεται λιγότερο πιθανή ἀπὸ μιὰν ἄλλη: ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆ τῆς γκιόστρας εἶναι φιλολογικὸ ψευδώνυμο, τὸ ψευδώνυμο ἑνὸς Κρητικοῦ καὶ εἰδικότερα ἑνὸς Χανιώτη ποιητῆ.

Πιστεύω, καὶ θὰ ἐξηγήσω παρακάτω γιατί, ὅτι κάτω ἀπὸ τὸ ὄνομα Giovanni Carlo (Giancarlo) Persio κρύβεται τὸ ὄνομα ἑνὸς βλαστοῦ τῆς γνωστότατης βενετοκρητικῆς οἰκογένειας τῶν Zancar(u)ol(o), ποῦ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς σημαντικότερες οἰκογένειες Βενετῶν εὐγενῶν τῆς Κρήτης. Ὁ κύριος κλάδος, ποῦ εἶχε τὴ βενετικὴ εὐγένεια (nobili Veneti), ἦταν, ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 13ου αἰ. ὡς τὴν ἐποχὴ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως, ἐγκαταστημένος στὰ Χανιά, ὅπου ἐπίσης ὑπῆρχαν καὶ ξεπεσμένοι κλάδοι τῆς οἰκογένειας, ποῦ εἶχαν τὴν κρητικὴ εὐγένεια (nobili Cretesi) ἢ ἀνῆκαν στὴν ἀστικὴ τάξη (cittadini)¹. Ἡ ὑπόθεση ὅτι ὁ Giancarlo Persio ἔχει σχέση μετὰ τὴ χανιώτικὴ αὐτὴ οἰκογένεια βασιζέται κυρίως (ἀλλά, ὅπως θὰ δοῦμε, ὄχι ἀποκλειστικά) σὲ μιὰ οἰκογενειακὴ παράδοση τῶν Zancarolo, σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποία τὸ ἐπώνυμό τους προέρχεται ἀπὸ τὴ συνένωση τῶν ὀνομάτων Giovanni (Gian > Zan) καὶ Carolo². Μοῦ φαίνεται λοιπὸν ἐλκυστικὴ ἢ πιθανότατα ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς γκιόστρας τῶν Χανίων διάλεξε ὡς πρῶτο μέρος τοῦ ψευδωνύμου του τὰ δυὸ ὀνόματα ποῦ, σύμ-

1. M. Ἰ. Μανούσακα, Ἡ παρά Trivan ἀπογραφή τῆς Κρήτης (1644) καὶ ὁ δῆθεν κατάλογος τῶν κρητικῶν οἰκῶν Κερκύρας, «Κρητικὰ Χρονικά», 3 (1949), 45, 53, 54. Λεπτομερῆ γενεαλογικὰ δένδρα τῶν Zancarolo ποῦ εἶχαν τὴ βενετικὴ εὐγένεια περιλαμβάνονται στὸ γνωστὸ, ἀνέκδοτο ἀκόμη, ἔργο τοῦ Gian-Antonio Muazzo, Cronica delle famiglie nobili Venete che abitarono in Regno di Candia o mandate in Colonia o capitate con altre occasioni sino al tempo che il Regno passò sotto il dominio de' Turchi, con le discendenze di quelle che ripatriate in detto tempo s' attrovavano tuttavia in Venezia (γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ καὶ τὰ χειρόγραφα του βλ. N. M. Παναγιωτάκη, "Ἐρευναί, ὅ.π., 89). Χρησιμοποίησα τὸ χγφ. Marc. Ital. VII. 124 (7421) (γιὰ τοὺς Zancarolo στὰ φφ. 128^r - 133^r). Γιὰ τοὺς πρῶτους Zancarolo ποῦ ἐγκαταστάθηκαν στὰ Χανιά βλ. G. A. Muazzo, ὅ.π., φ. 128^r. — E. Rizo Rangabè, Livre d' or de la noblesse ionienne: Corfou, Ἀθήνα 1925, 277, καὶ Γ. Σήφακα, Παραχώρησις ὑπὸ τῆς Ἐνετικῆς Συγκλήτου τοῦ διαμερισματος τῶν Χανίων ὡς φεοῦδου εἰς Ἐνετοὺς εὐγενεῖς ἐν ἔτει 1252, Ἀθήνα 1940, 26-27. Βιβλιογραφία γιὰ τοὺς Zancarolo συνεκέντρωσε τελευταῖα ὁ N. B. Τωμαδάκης, Ἰατρῶν Γραδενίγος μητροπολίτης Ἡρακλείας καὶ οἱ σύγχρονοι αὐτῶ λόγιοι καὶ σχετικοὶ Κρήτες, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 41 (1974), 58-66.

2. Ἀ. Ξηρουχάκη, Ὁ Κρητικὸς Πόλεμος (1645-1669) ἢ συλλογὴ τῶν ἑλληνικῶν ποιημάτων Ἀνθίμου Διακρούση, Μαρίνου Τζάνε, Τεργέστη 1908, 49-50: «καὶ τοιαῦτά εἰσι τὰ περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀσχολοῦντος ἡμᾶς οἴκου τῶν Τσαγγαρολῶν, ὅστις, καίτοι ὕστερον ἐμόρφωσε τὴν γελοῖαν παράδοσιν εἰς λατινικὴν ἐξήγησιν τοῦ ὀνόματός του ἐκ τοῦ νεωτέρου ἰταλικοῦ Gian Carolo (Ἰωάννης Κάρολος), οὐχ ἦττον εἶναι βεβαίωτατον ὅτι οἱ πρῶτοι Τσαγγαρόλαιοι ἦσαν ἀληθεῖς Ἕλληνες». Ὁ Ξηρουχάκης δὲν ἀναφέρει ἀπὸ ποῦ παίρνει ὅσα γράφει σχετικὰ μετὰ τὴν προέλευσιν τοῦ ὀνόματος τῶν Zancarolo.

φωνα μὲ τὴν οἰκογενειακὴ παράδοση, ἀποτελοῦσαν τὰ συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐπωνύμου του. "Ὅσο γιὰ τὸ δεύτερο μέρος τοῦ ψευδωνύμου, θὰ μπορούσε νὰ ὑποτεθῆ ὅτι διαλέχτηκε τὸ Persio, γιατί εἶναι τὸ ὄνομα ἑνὸς γνωστότατου Λατίνου ποιητῆ, τοῦ ποιητῆ τῶν «Σατιρῶν» Aulus Persius Flaccus¹. Θεωρῶ ὅμως πιθανότερο ὅτι τὸ Persio ἀποτελεῖ ἀπλὸ ἀναγραμματισμὸ τοῦ βαπτιστικοῦ Πιέρος (Piero) - Persio², πού ὡς φιλολογικὸ ψευδώνυμο ἔχει ἀκριβῶς τὸ πλεονέκτημα νὰ σχηματίζει καὶ τὸ ὄνομα τοῦ γνωστοῦ Λατίνου ποιητῆ. "Ἐτσι ἔχουμε μιὰ «λογικότερη» κατασκευὴ τοῦ ψευδωνύμου ἀπὸ ἀντιστροφή τοῦ ὀνοματεπωνύμου: τὸ ἐπώνυμο, μεταλλαγμένο ἀλλὰ εὐδιάγνωστο, ἔγινε ὄνομα καὶ τὸ ὄνομα ἀναγραμματισμένο ἔγινε ἐπώνυμο.

"Ἄν ἡ παραπάνω ἀποκρυπτογράφηση τοῦ ψευδωνύμου εἶναι σωστὴ, τὸ πραγματικὸ ὄνομα τοῦ ποιητῆ τῆς γκιόστρας τῶν Χανίων δὲν εἶναι Giancarlo Persio ἀλλὰ Piero Zancarolo. Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μᾶς πληροφορεῖ βέβαια γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴν καταγωγή τοῦ ποιητῆ, δὲν διαφωτίζει ὅμως καθόλου τὸ πρόσωπό του, μὰ πού δὲν εἶναι γνωστὴ ἄλλη φιλολογικὴ δραστηριότητα Κρητικοῦ λογίου μὲ τὸ ὄνομα αὐτό. Γιὰ τὸ πρόσωπό του μόνον ὑποθέσεις μπορούν νὰ γίνουν. Ἡ ἐξαιρετικὴ καλλιέργειά του καὶ ἡ ἐξοικειωσὴ του μὲ τοὺς τρόπους καὶ τοὺς κανόνες τῆς ἱπποσύνης τοῦ καιροῦ του δείχνουν ὅτι ἦταν εὐγενὴς, ἀνῆκε δηλ. σ' ἓνα κλάδο τῆς οἰκογένειας τῶν Zancarolo πού εἶχε τὴ βενετικὴ ἢ τὴν κρητικὴ εὐγένεια. Σήμερα γνωρίζουμε πόσο μεγάλο ρόλο ἔπαιξαν οἱ Βενετοκρητικοὶ εὐγενεῖς στὴ διάδοση τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας στὴν Κρήτη, ὡς

1. Ὁ Persius δὲν ἔπαψε νὰ διαβάζεται τὸ Μεσαίωνα καὶ ἦταν ἀπὸ τοὺς πρῶτους γνωστούς Λατίνους ποιητὲς τῆς Ἀναγεννήσεως (βλ. B. Bischoff, *Living with the Satirists* στὸν τόμο *Classical Influences on European Culture A. D. 500-1500* (ed. R. R. Bolgar, *Proceedings of an International Conference held at King's College, Cambridge, April 1969*), Cambridge 1971, 85-90. — E. R. Curtius, *European Literature and the Latin Middle Ages*, ἀγγλικὴ μετάφραση William R. Trask, Νέα Ὑόρκη 1963, 641 (index), καὶ G. Highet, *The Classical Tradition. Greek and Roman Influences on Western Literature*, Ὁξφόρδη 1967, 216, 310-311). Τὸν Πέρσιο ἀναφέρει καὶ ὁ Κρητικὸς Γεώργιος Σκλέντζας (βλ. γι' αὐτὸν N. M. Παναγιωτάκη, δ.π., 104 σημ. 111) σὲ μιὰ λατινικὴ ὠδὴ του (1522-1523) ἀφιερωμένη στὸν πάπα Ἀδριανὸ ΣΤ' (É. Legrand, δ.π., τ. II, 113).

2. Οἱ ἀναγραμματισμοὶ τῶν ὀνομάτων καὶ ἡ χρῆση τους ὡς ψευδωνύμων δὲν ἦταν κάτι ἀσυνηθιστό γιὰ τὰ ἐξεζητημένα γούστα τῆς ἐποχῆς. Βλ. πρόχειρα C. C. Bombaugh, *Oddities and Curiosities of Words and Literature*, edited and annotated by Martin Gardner, Νέα Ὑόρκη 1961, 49-57 καὶ 335-339. Ἡ γνωστότερη περίπτωση εἶναι τὸ ψευδώνυμο Alcofribas Nasier τοῦ François Rabelais. Ἄλλη παρόμοια περίπτωση εἶναι τοῦ Antonio Santacroce, πού τύπωσε μὲ τὸ ψευδώνυμο Sertonaco Anticano τὸ βιβλίο του *Frammenti storici della guerra di Candia* (Βολωνία 1647 καὶ Μιλάνο 1648).

συγγραφείς και ως πάτρωνες τῶν γραμμάτων¹. Ἄν ὁ Piero Zancarolo ἀνῆκε στὸν κλάδο πού εἶχε τὴν κρητικὴ εὐγένεια ἢ στοὺς ἀστοὺς Zancarolo τῶν Χανίων, δὲν ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ τὸν ταυτίσουμε. Ἄν ὅμως, ὅπως εἶναι πολὺ πιθανὸ, ἀνῆκε στοὺς Zancarolo πού ἦταν *nobili Veneti*, ὑπάρχει ἡ δυνατότητα νὰ τὸν ἐντοπίσουμε μὲ τὴ βοήθεια τῶν γενεαλογικῶν πινάκων τοῦ Muazzo. Ἐκεί, ἀπὸ τοὺς ἀρκετοὺς Piero Zancarolo πού ἀναφέρονται ἐκεῖ, τρεῖς μόνο ἔζησαν τὴν ἐποχὴ τῆς συγγραφῆς τῆς γκιόστρας: 1) Ἕνας Piero, γιὸς τοῦ Francesco τοῦ Bernardin τοῦ Antonio (πού ἀναγνωρίστηκε εὐγενὴς στὶς 19 Σεπτεμβρίου 1467)². 2) Ἕνας Piero, γιὸς τοῦ Marco τοῦ Antonio τοῦ Marco τοῦ Liberto, ἀδελφοῦ τοῦ Antonio τοῦ 1467³, καὶ 3) Ἕνας Piero, γιὸς τοῦ Andrea τοῦ Piero τοῦ Zorzi, πού ἀναγνωρίστηκε εὐγενὴς (*si prouò*) στὶς 3 Ἰανουαρίου 1543 (= 1544)⁴. Ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς χρονολογικὰ πλησιέστερος φαίνεται ὁ πρῶτος. Οἱ κατάλογοι ὅμως τοῦ Muazzo δὲν εἶναι πλήρεις καὶ δὲν ἀποκλείεται καθόλου ὁ ποιητῆς τῆς γκιόστρας τῶν Χανίων νὰ εἶναι κάποιος τέταρτος εὐγενὴς Piero Zancarolo⁵.

Ὁ συσχετισμὸς τοῦ ποιήματος μὲ τοὺς Zancarolo τῶν Χανίων ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ ἄλλες ἐνδείξεις. Καὶ πρῶτα - πρῶτα ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι Ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριότερους ἀγωνιστὲς τῆς γκιόστρας, ὁ Zorzi Zancarolo, ἀνήκει στὴν οἰκογένεια αὐτῆ. Ὁ ποιητῆς περιγράφει μάλιστα μὲ ιδιαίτερη φροντίδα τὴ συμμετοχὴ τοῦ Χανιώτη αὐτοῦ εὐπατρίδη στὴ γκιόστρα. Ὁ Zorzi Zancarolo ἐμφανίζεται στὸν ἀγωνιστικὸ χῶρο μαζί μ' ἕνα ἄλλο Χανιώτη εὐγενῆ, τὸν Marco Polani. Ἡ εἰσοδός τους, μέσα σ' ἕνα τεχνητὸ φρούριο (ἕνα θεαματικὸ στοιχεῖο ὄχι ἀσυνήθιστο στὶς ἐορταστικὲς γκιόστρες τῆς ἐποχῆς⁶), εἶναι ιδιαίτερα ἐντυπωσιακῆ:

1. N. M. Παναγιωτάκη, ὁ.π., 58 κ.ε. *passim*. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ὁ Γεώργιος Χορτάτσης ἀφιερώνει τὴν «Πανώρια» του στὸν πάτρωνά του Χανιώτη εὐγενῆ, συγγενῆ τῶν Zancarolo, Marcantonio Viaro (*M. Ἱ. Μανούσακα*, Ὁ Μαρκαντώνιος Βιάρος (1542 - μετὰ τὸ 1604) καὶ ὁ χρόνος συγγραφῆς τῶν δραμάτων τοῦ Γεωργίου Χορτάτση, «Κρητικὰ Χρονικά», 17 (1963), 261-282).

2. G. A. Muazzo, ὁ.π., φ. 130^v. Γιὰ τοὺς ἀπογόνους του δὲν ἀναφέρεται καμιά χρονολογία.

3. Ὁ.π., φ. 130^v.

4. Ὁ.π., φ. 128^r.

5. Στὸν κατάλογο τῶν στρατευσίμων τῆς πόλεως τῶν Χανίων τοῦ 1536 ἀναφέρονται τρεῖς Piero Zancarolo εὐγενεῖς Βενετοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μόνο ὁ ἕνας μπορεῖ μὲ βεβαιότητα νὰ ταυτισθῆ στοὺς πίνακες τοῦ Muazzo (*Γ. Πλουμίδη*, Κατάλογος, ὁ.π., 312, 313, 314 (= G. A. Muazzo, ὁ.π., 130^r)). Στὸν ἴδιο κατάλογο περιλαμβάνεται καὶ ἕνας Piero Zancarolo χωρὶς τίτλο εὐγενείας (ὁ.π., 306).

6. Βλ. George R. Kernodle - Portia Kernodle, *Dramatic Aspects of the Medieval Tournament*, «Speech Monographs», 9 (1942), 161-172 καὶ E. Povoledo, ἄρθρο Torneo στὴν *Enciclopedia dello Spettacolo*, τ. 9, Ρώμη 1962, 994-996. Τὸ

*Ha la fortezza ponti, porte e mura,
torre, bastioni, castelli e palaggi,
difensiue armi, che la fan sicura
da gli assalti nemici e da i disaggi.
Dentr' ha gran fantaria, ch' ogn'hor procura
serbarla intatta, e far a gli altri oltraggi;
ha noue baluardi, ond' ella sferra
bombarde e fuochi e mostra ardir di guerra¹.*

ἌΠὸ τὸ φρούριο βγαίνουν οἱ δυὸ ἀγωνιστὲς μὲ τοὺς συνοδοὺς τους :

*S' apre una porta, cala un ponte e fore
esce un guerrier quasi gigante armato,
di manco uita e di non men ualore;
un altro appar nel suo splendido lato.
Hanno le piume lor più d' un colore,
rosso e turchin l' acciaio e d' or fregiato,
con lor padrini e paggi uscir si uede,
e la fortezza onde fù messa riede.*

*Turchino et oro ha l' un nell' armi e l' altro
l' ha rosse e d' oro, che sembr' oro, e foco
fe' l' accorto pittor dotto e ben scaltro
palmo d' oro al turchin per ogni loco.
Al fregio poi de l' arme rosse è un altro
lauror che beltà mostra assai non poco,
la seruitù, che segue questo e quello,
fregio ha com' il padron leggiadro e bello².*

Σύμφωνα μὲ τὸν ἐξεζητημένο συμβολισμό ποὺ χρησιμοποιοῦσαν στὶς πανηγυρικὲς γκιόστρες τῆς ἐποχῆς, ὁ Zorzi Zancarolo συμμετέχει στὸν ἀγῶνα ὑποδουόμενος τὸν Λεωνίδα. ἌΟ ποιητῆς περιγράφει τὴν ἱμπρέζα του ὡς ἐξῆς :

*La spada all' una, all' altra man la palma
il leon di Leonida teniua,
per dimostrare la città uagha et alma,*

τεχνητὸ φρούριο ἦταν ἀπὸ τὰ συνηθέστερα θεάματα στὶς ἐορταστικὲς γκιόστρες τοῦ Μεσαίωνα καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως, ποὺ πολλὲς φορὲς εἶχαν ὡς θέμα τὴ συμβολικὴ κατάληψη τοῦ φρουρίου αὐτοῦ (οἱ γκιόστρες αὐτὲς ὀνομάζονταν *castello*).

1. Marc. Ital. IX. 209 (6643), φ. 40^v.

2. ἌΟ.π., φ. 41^r - v.

*donde l' antico ceppo suo deriuua.
Il leon c' ha d' inuitto ardir la salma
mostra del mar l' alta reina e diua,
la spada la giustiiia e la ragione,
ch' egli difende sempre alla tenzone*¹.

Ἵστερα ἀπὸ μιᾶ σειρὰ μονομαχιῶν ἀνάμεσα στοὺς δώδεκα ἀγωνιστὲς τῆς γκιόστρας, ὁ Zorzi Zancarolo ἀναδεικνύεται ἕνας ἀπὸ τοὺς τέσσε-
ρεις τελικοὺς νικητὲς τοῦ ἀγώνα :

*Gli altri duo preggi di ualor secondo
Leonida l' un hebbe e Palmerino,
ch' al comparir diero stupore al mondo
col modo si mirabile e diuino*².

Στὸν πρωταγωνιστὴ αὐτὸν τῆς γκιόστρας ἀνῆκε πιθανότατα καὶ τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ ἀντίγραφα τοῦ ποιήματος. Τὸ ὄνομά του (*Il S(igno)r Zorzi Zancharuol*) ἔχει γραφτῆ στὸ λευκὸ παράφυλλο τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀντιγράφου αὐτοῦ (24Γ) ἀπὸ τὸ ἴδιο χέρι ποὺ ἔχει ἀντιγράψει ὁλόκληρο τὸ ποίημα. Ἔτσι γραμμένο ὅπωςδήποτε δὲν εἶναι *ex libris*, ἀλλὰ προφανέστατα δη-
λώνει τὸ πρόσωπο γιὰ τὸ ὁποῖο προοριζόταν τὸ συγκεκριμένο αὐτὸ ἀντί-
γραφο. Φαίνεται ἄλλωστε εὐλογο ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Zorzi Zancarolo θὰ εἶχε ἐκδηλώσει ἐνδιαφέρον νὰ προμηθευθῆ τὸ ἀντίγραφο ἑνὸς ποιήματος ποὺ περιγράφει τὰ ἀγωνιστικά του κατορθώματα, ὅπως ἐπίσης καὶ ὅτι ὁ ποιη-
τῆς θὰ φρόντιζε νὰ στείλῃ ἕνα ἀντίγραφο τοῦ ἔργου σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς
πρωταγωνιστὲς τοῦ ποιήματός του, ποὺ ἀνῆκε μάλιστα στὴν ἴδια μ' αὐ-
τὸν οἰκογένεια³. Ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ Zorzi Zancarolo τῆς γκιόστρας ἀνά-
μεσα στοὺς πολλοὺς ὁμώνυμους Βενετοὺς εὐγενεῖς ποὺ ζοῦσαν στὰ Χα-
νιά τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 16ου αἰ. θὰ ἦταν ἀδύνατη, ἂν τὰ χειρόγραφα
τοῦ ποιήματος δὲν μᾶς ἔδιναν περισσότερα στοιχεῖα γι' αὐτόν. Τὰ στοι-
χεῖα αὐτὰ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τὸν ταυτίσουμε μὲ ἀρκετὴ βεβαιότητα.
Συγκεκριμένα, στὸ πρῶτο χειρόγραφο καὶ στὸ ἀριστερὸ περιθώριο ἀπέ-
ναντι ἀπὸ τὴν ὀτάβα ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἱμπρέζα του ὑπάρχει ἡ

1. Ὁ.π., φ. 43V. Γιὰ τὶς ἱμπρέζες στὶς γκιόστρες τῆς ἐποχῆς βλ. *G. Morgan*, Τὰ ἐμβλήματα τοῦ «Ἐρωτόκριτου», μετὰφραση καὶ προσθήκες *N. Μ. Παναγιωτάκη*, «Κρητικὰ Χρονικά», 23 (1971), 14-34.

2. *Marc. Ital.* IX. 209 (6643), φ. 94V.

3. Πρέπει ὥστόσο νὰ παρατηρηθῆ ὅτι τὸ πρῶτο ἀντίγραφο, αὐτὸ ποὺ περιλαμβάνει τὴ σημείωση γιὰ τὸν Zorzi Zancarolo, γράφτηκε μετὰ τὸ 1608, δηλ. τουλάχιστο 14 χρόνια μετὰ τὴ συγγραφή τοῦ ποιήματος, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀπέχη πολὺ ἀπὸ τὴ χρονολογία διεξαγωγῆς τῆς γκιόστρας. Βλ. παρακάτω σ. 121 σημ. 4.

ἐξῆς σημείωση: *Impresa del S(igno)r Zorzi Zancarol Cau(alie)r di S(ua) S(anti)tà*¹. Ἐπίσης, σὲ παρόμοιες σημειώσεις στὸ περιθώριο, ποὺ ὑπάρχουν στὸ δεύτερο ἀντίγραφο τοῦ ποιήματος, τὸ ἐπώνυμο τοῦ Zorzi Zancarol τὶς τρεῖς ἀπὸ τὶς τέσσερις φορές ποὺ ἀναφέρεται ἔχει ἀντικατασταθῆ μὲ τὸ ἐπώνυμο Melibeo². Τὴν ἐπωνυμία Melibeo, γιὰ τὴν ὁποία θὰ γίνῃ λόγος παρακάτω, γνωρίζουμε ὅτι ἔφερε ἓνας ἀπὸ τοὺς κλάδους τῆς οἰκογένειας τῶν Zancarolo, Μὲ βάση τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μπορούμε εὐκόλα νὰ ἐντοπίσουμε τὸν Zorzi Zancarolo τῆς γκιόστρας στὸ γενεαλογικὸ δένδρο τῶν Zancarolo Melibeo, ποὺ παραθέτει ὁ Muazzo. Σύμφωνα μὲ τοὺς γενεαλογικοὺς πίνακες τοῦ Muazzo, ἓνας μόνον Zorzi Zancarolo Melibeo θὰ μπορούσε νὰ ἔχη λάβει μέρος στὴν γκιόστρα τοῦ 1594: ὁ γιὸς τοῦ Nicolò καὶ ἐγγονὸς τοῦ Zorzi, πρῶτου Melibeo καὶ γενάρχη τοῦ κλάδου. Ὁ Zorzi τῆς γκιόστρας εἶχε δυὸ γιούς, τὸ Nicolò καὶ τὸν Zuan Francesco καὶ δυὸ ἀδελφούς, τὸν Zuan Francesco καὶ τὸν Antonio³. Ὁ τίτλος Cavalier di Sua Santità ποὺ ἀποδίδεται ἀπὸ τὸν ἀντιγραφέα τοῦ χειρογράφου στὸν Zorzi Zancarolo τῆς γκιόστρας ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ ἄλλη πηγὴ. Ὁ Giorgio Zancarol στὸν ὁποῖο ἀπονεμήθηκε τὸ 1608 ὁ τίτλος τοῦ ἱππότη τῆς Ἀγίας Ἐδρας ἀπὸ τὸν πάπα Παῦλο τὸν Γ'⁴ εἶναι ἀσφαλῶς τὸ ἴδιο πρόσωπο μὲ τὸν Zorzi Zancarolo Melibeo τῆς γκιόστρας. Ὁ ἱππότης Zorzi Zancarolo διακρίθηκε τὰ ἀμέσως ἐπόμενα ἔτη σὲ στρατιωτικὲς καὶ εἰρηνευτικὲς ἀποστολὲς στὴν περιοχὴ τῶν Σφακίων⁵.

1. Marc. Ital. IX. 209 (6643), φφ. 43^v, 79^r.

2. "Ο.π., φφ. 205^r, 207^r καὶ 207^v. Ἡ προσθήκη Cavalier di Sua Santità παραλείπεται στὸ δεύτερο ἀντίγραφο.

3. G. A. Muazzo, ὁ.π., φ. 133^r. Ὁ Muazzo δὲν ἀναφέρει καμιά χρονολογία ἐκτὸς ἀπὸ τὶς χρονολογίες γεννήσεως τῶν ἀδελφῶν του (βλ. Ἐπίμετρο I).

4. Γ. Παπαδοπετράκη, Ἱστορία τῆς ἱερᾶς μονῆς τῆς Ἀγίας Τριάδος ἐπονομαζομένης τῶν Ζαγκαρόλων καὶ ἐν τῷ ἀκρωτηρίῳ Μελέχα τῆς Κρήτης εὐρισκομένης, «Κρητικὰ Χρονικά», 20 (1966), 26 σημ. 7 (σ. 27) (σημείωμα τοῦ ἱατροῦ Ζαγκαρόλα Κερκυραίου, ποὺ φαίνεται ὅτι ἀντλεῖ ἀπὸ ἐπίσημα ἔγγραφα). Ὁ E. Rizo Rangabè, ὁ.π., 277, παραπέμποντας στὸν E. Cicogna (Delle iscrizioni veneziane, τ. 2, Βενετία 1827, 357), ἀναφέρει ὅτι τὸν τίτλο τοῦ ἱππότη ἔδωσε ὁ πάπας Παῦλος Γ' στὸν Nicolò Zancarol. Ἐνας Nicolò Zancarol, τοῦ κλάδου ποὺ ἔχει τὴν ἐπωνυμία Pierazzo, ἀναφέρεται ὡς Cavalier καὶ ἀπὸ τὸν G. A. Muazzo, ὁ.π., φ. 132^r. Ἡ χρονολογία 1608, ἂν εἶναι σωστὴ, ἀποτελεῖ terminus post quem τῆς ἀντιγραφῆς τοῦ πρῶτου ἀντιγράφου τοῦ ποιήματος.

5. Γ. Παπαδοπετράκη, ὁ.π., 26 σημ. 7 (σ. 27) (σημείωμα Ζαγκαρόλα): «Ὁ Γεώργιος οὗτος ὕστερον ἐξελέχθη μετὰ ἐτέρων δύο Κρητῶν παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Νικολάου Σαγρέδη, ὅπως καταπολεμήσωσι τοὺς ἀνυποτάκτους Σφακιώτας. Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος 1609 ὁ αὐτὸς Γεώργιος Ζαγκαρόλας μεθ' ἐτέρου, Πιτσαμάνου ὀνόματι, ἀνέλαβε παρὰ τῆς συγκλήτου τὸ δυσχερὲς ἔργον νὰ ἐφησυχάσωσι τοὺς δει-

Πρέπει νά προστεθῆ ὅτι στὸ ποίημα ἀναφέρονται καὶ ἄλλα τρία μέλη τῆς οἰκογένειας Zancarolo. Ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ κριτές (giudici) τῆς γκιόστρας ἦταν κάποιος Francesco Zancarolo :

*Il conduttier Caropolo si uede
appresso questi tre d'alti inteletti,
Francesco Zancarol uicin li siede,
ambo nel giudicar compagni eletti.
Ne saprei dir qual fra lor duo precede,
pari di condition, pari d'effetti,
ma son del ceppo lor duo chiari raggi,
prudenti, liberali, illustri e saggi¹.*

Ἐπίσης ἀναφέρεται στὸ ποίημα καὶ ἕνας Giovanni Zancarolo, ὡς padrino (ὑπασπιστής, πρῶτος στὴν τάξη συνοδός) τοῦ εὐγενοῦς Χανιώτη Ἰωάννη Καλλέργη, ποῦ ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀγωνιστὲς τῆς γκιόστρας. Ὁ ποιητὴς τὸν περιγράφει ὡς ἐξῆς :

*Giouanni Zancarol padrino porge
la picca in mano al nero campione ;
quest' è quel Primogenito, che sorge
da l' illustre colonia di Cidone².*

νοὺς πολεμίου Σφακιώτας, πλὴν οὐχὶ διὰ τῶν ὄπλων, ἀλλὰ διὰ μέτρων συνετῶν καὶ ἠπίων καὶ παραχωρήσεων σπουδαίων, ὅπερ καὶ ἐπέτυχον». Ὁ E. Rizo Rangabé, (δ.π., 278) ἀναφέρει ὅτι ὁ Zorzi Zancarolo ἐξεστράτεψε ἐναντίον τῶν Σφακίων μαζί με τὸν Sagredo, ἀποδίδει ὅμως τὴν εἰρηνευτικὴ ἀποστολὴ τοῦ 1609 σὲ κάποιον Giovanni Zancarol. Γιὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ βλ. Σ. Ξανθοῦδίδου, Ἡ Ἐνετοκρατία ἐν Κρήτῃ καὶ οἱ κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἀγῶνες τῶν Κρητῶν, Texte und Forschungen zur Byzantinisch - Neugriechischen Philologie, nr. 34, Ἀθήνα 1939, 147-149, καὶ Ν. Ζουδιανοῦ, Ἱστορία τῆς Κρήτης ἐπὶ Ἐνετοκρατίας, τ. Α', Ἀθήνα 1960, 268-273.

1. Marc. Ital. XI. 209 (6643), φ. 31^v. Ἐπειδὴ ἡ θέση τοῦ κριτῆ ἦταν τιμητικὴ καὶ δινόταν σὲ πρόσωπα κάποιας ἡλικίας καὶ με κύρος, ὁ Francesco αὐτὸς ἴσως εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ Francesco Zancarolo, ποῦ ἔλαβαν μέρος στὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου ὡς κυβερνήτες πολεμικῆς γαλέρας (G. A. Muazzo, δ.π., 128^r: *Un Antonio et due Franceschi Zancaroli si trovarono comandanti di galera nella battaglia di Lepanto et ebbero luogo nel corno sinistro tutti dalla Canea, ma non ho il nome de' padri loro*. Βλ. καὶ Ἰ. Κ. Χασιώτη, Οἱ Ἕλληνες στὶς παραμονὲς τῆς ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου, Θεσσαλονίκη 1970, 206 σημ. 2).

2. Marc. Ital. IX. 209 (6643), φ. 49^r. Ἡ ἐπωνυμία Primogenito (πρωτότοκος) στὸν τρίτο στίχο μᾶς βοηθεῖ νά ταυτίσουμε τὸν Giovanni αὐτὸν με τὸν τριεγγονο τοῦ ὀμώνυμου γενάρχη τοῦ κλάδου τῶν Zancarolo Primogenito (G. A. Muazzo, δ.π., 132^r). Ὁ Muazzo προσθέτει γι' αὐτὸν ὅτι τρελάθηκε (matto).

Ἐνας δεύτερος Giovanni Zancarolo, πού εἶναι δύσκολο νὰ ταυτισθῆ, ἐμφανίζεται ἐπίσης ὡς padrino ἑνὸς ἄλλου ἀγωνιστῆ τῆς γκιόστρας, τοῦ Χανιώτη εὐπατρίδῃ Giovanni Miegano, πού παίρνει μέρος στὸν ἀγῶνα ὑποδουόμενος ἕνα πολεμιστῆ μὲ τὸ ψευδῶνυμο Philotimo (Φιλότημος):

*Ha per padrin Philotimo gentile
Giouanni Zancarol guerrier famoso,
auezzo in guerra, che da Gange a Tile
uiue per fama, illustre e ualoroso*¹.

Ἀξίζει ν' ἀναφερθῆ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ὅτι ὁ Miegano κάνει τὴν ἐμφάνισή του στὸν ἀγωνιστικὸ στίβο μαζί μὲ τὸν Zorzi Mormori, γόνου τῆς γνωστῆς ναυπλιώτικης οἰκογένειας, πού ἐγκαταστάθηκε στὰ Χανιά μετὰ τὴν ἄλωση τοῦ Ναυπλίου καὶ ἀπέκτησε τὴν κρητικὴ εὐγένεια², καὶ πιθανότατα στενὸ συγγενῆ τοῦ «ρήτορα» Ἰωάννη Μόρμορη, στὸν ὁποῖο ἀφιέρωσε ὁ Γεώργιος Χορτάτσης τὴν «Ἐρωφίλη» του³. Ὁ Γεώργιος Μόρμορης συμμετέχει στὴν γκιόστρα ὡς πολεμιστῆς μὲ τὸ ψευδῶνυμο Crinopolemo (Κρινοπόλεμος):

*Philotimo fu l' un de campioni,
ch' a le riue Cretensi altero sorge,
tu l' altro, Crinopolemo, che doni
stupore a chi del tuo ualor s' accorge.
Taccia Roma gli Augusti e i Scipioni,
che maggior gloria in questi duo si scorge,
e da Miegani e Mormori escon fuori,
donde nascon guerrieri et oratori*⁴.

1, Marc. Ital. IX. 209 (6643), φ. 65V. Γιά τὴ χανιώτικη οἰκογένεια M(i)e(n)-gano, πού εἶχε τὴ βενετικὴ εὐγένεια, βλ. G. A. Muazzo, δ.π., 80^Γ - 81^Γ καὶ Χρῦσας Μαλτέζου, Ἐγνωστὴ εἰκόνα τοῦ Ἐμμανουὴλ Τζάνε (1661). Ἡ Παναγία ἡ Καρδιώτισσα καὶ ὁ ἀφιερωτῆς τῆς Ἰωάννης Μέγγανος, «Θησαυρίσματα», 10 (1973), 285-289.

2. Γιά τοὺς Mormori καὶ ἰδιαιτέρα γιά τοὺς Mormori τῶν Χανίων βλ. Ἰ. Κ. Χασιώτη, δ.π., 140 σημ. 3 (σ. 141), 224-226 καὶ Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἰλαρίων, δ.π., 67 κ.έ. Εἶναι δύσκολο νὰ προσδιορισθῆ μὲ βεβαιότητα ποῖος ἀπὸ τοὺς σύγχρονους ὁμωνύμους εἶναι ὁ Γεώργιος Μόρμορης τῆς γκιόστρας.

3. Πρβλ. Ζ. Τσιριπανλῆ, Τὸ κληροδότημα τοῦ καρδινάλιου Βησσαρίωνος γιά τοὺς φιλενωτικὸς τῆς βενετοκρατούμενης Κρήτης (1439-17ος αἰ.), Θεσσαλονίκη 1967, 225 σημ. 4 καὶ 6.

4. Marc. Ital. IX. 209 (6643), φ. 65^Γ.

Καὶ οἱ δύο ἀγωνιστές ἐμφανίζονται νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ ἓνα βουνὸ ποῦ παριστάνει τὴν Ἰδὴ (κατασκευασμένο γιὰ τὴν περίστασι), ἔχοντας συνοδεία ἀπὸ σατύρους, νύμφες καὶ βοσκούς, μὲ μουσικὲς καὶ τραγούδια :

*Quattr' hore de la notte eran trascorse
con tal piacer ch' ognun il sonno oblia,
quando silentio a tutto il campo pose
soaue et inodita melodia.
Ma ben tantosto ciaschedun s' accorse
dove nascea l' angelica armonia ;
et eran ninfe, satiri e pastori,
c' han di strumenti musici tre cori¹.*

Ἐνας νεαρὸς βοσκὸς ἀπὸ τὴ χαρούμενη αὐτὴ ἀρκαδικὴ συντροφιά πλησιάζει πρὸς τὸ μέρος τῶν κριτῶν καὶ ἀρχίζει νὰ ἀπαγγέλλη, σὺμ- μὲ τὴν καθιερωμένη ἔθιμοτυπία τῆς γκιόστρας, ἓνα ποίημα ποῦ ἐξηγεῖ τὸ συμβολισμὸ τῆς συμμετοχῆς τῶν δύο ἀγωνιστῶν στὸν ἀγῶνα. Τὸ ποίημα αὐτὸ ἦταν γραμμένο στὰ ἑλληνικὰ :

*Si uede un pastorel su' l monte e canta
soaue si, che gran dolcezza rende ;
sta ghirlandato e d' un uestir s' ammanta
bianco, che come neue al sol resplende.
Il gregge suo sotto una uerde pianta
rumina l' erbe et al riposo attende,
lui uolto il uiso a i giudici teneua
et in greco sermon cosi diceua².*

Δυστυχῶς τὸ ποιμενικὸ αὐτὸ εἰδύλλιο, γραμμένο χωρὶς ἄλλο στὴ σφριγηλὴ κρητικὴ διάλεκτο στὴν ὁποία εἶναι γραμμένη καὶ ἡ «Βοσκο- πούλα», δὲ σώθηκε. Καὶ στὰ δύο χειρόγραφα τοῦ ποιήματος ὁ χῶρος, ὅπου θ' ἀντιγραφόταν τὸ ἑλληνικὸ κείμενο, ἔχει ἀφεθῆ κενός³. Σώζε- ται μόνο ἡ περιγραφή τῆς ἐντυπώσεως ποῦ δημιούργησε ἡ ἀπαγγελία τοῦ ἑλληνικοῦ ποιμενικοῦ εἰδυλλίου στὸ κοινὸ ποῦ εἶχε συναθροισθῆ γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὴ γκιόστρα :

1. "Ο.π.", φ. 59^v.

2. "Ο.π.", φ. 60^v.

3. "Ο.π.", φ. 61^r - v, 225^r - v.

*Finì le greche note il pastorello,
che quasi ogni auditor restò conquiso
e non so s' hebbe il uolto così bello
il celebrato giouene Narciso*¹.

Γιατί δὲν ἀντιγράφηκε τὸ ἐλληνικὸ εἰδύλλιο; Ἴσως γιατί οἱ ἀντιγραφεῖς ἢ ὁ ἀντιγραφέας τοῦ πρωτοτύπου τους ἄφησαν τὸ χῶρο κενὸ γιὰ νὰ τὸν συμπληρώσουν ἀργότερα μὲ τὸ ἐλληνικὸ κείμενο, ἴσως πάλι γιατί δὲ γνώριζαν νὰ γράψουν ἐλληνικὰ καὶ σκόπευαν ν' ἀναθέσουν τὴν ἀντιγραφή σὲ κάποιον πού γνώριζε, πράγμα πού δὲν ἔγινε τελικά. Ἀσφαλῶς ὅμως τὸ ἐλληνικὸ εἰδύλλιο ὑπῆρχε στὸ ἀρχικὸ κείμενο τοῦ ποιήματος, ἀφοῦ στὰ ἀντίγραφα πού μᾶς σώθηκαν ἔχει ἀφεθῆ ὀρισμένος χῶρος γιὰ τὴν ἀντιγραφή του. Ἀπὸ τίς δυὸ σελίδες πού ἔχουν ἀφεθῆ λευκὲς μπορεῖ νὰ ὑπολογισθῆ ἡ ἔκταση τοῦ ἐλληνικοῦ ποιήματος, πού φαίνεται ὅτι δὲν ξεπερνοῦσε τοὺς σαράντα στίχους. Ποιητὴς τοῦ ποιμενικοῦ εἰδυλλίου πρέπει νὰ ἦταν ἓνας Ἕλληνας ἀπὸ τὰ Χανιά ἢ καλύτερα ἓνας Χανιώτης ποιητὴς πού ἔγραφε ποιήματα στὰ ἐλληνικά. Καὶ ἐπειδὴ μοῦ φαίνεται ὑπερβολικὸ νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ὁ ποιητὴς τῆς γκιόστρας παράγγειλε σὲ κάποιον ἄλλο ποιητὴ νὰ τοῦ γράψῃ γιὰ τὴν περίσταση τὸ ἐλληνικὸ ποίημα πού παρεμβάλλει μέσα στὸ δικό του, θεωρῶ πιθανότατο ὅτι τὸ ἐλληνικὸ ποίημα γράφτηκε κι αὐτὸ ἀπὸ τὸν Giancarlo Persio - Piero Zancarlo, τὸ Χανιώτῃ ποιητὴ τῆς γκιόστρας. Εἶναι ἀπόλυτα βέβαιο ὅτι ὅλοι οἱ Βενετοκρητικοὶ γνώριζαν ἄριστα τὰ ἐλληνικά καὶ ὅτι τὰ μιλοῦσαν καὶ τὰ ἔγραφαν σὰν μητρικὴ τους γλώσσα. Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν ποιητικὴ φλέβα καὶ μποροῦσαν νὰ γράψουν στίχους στὰ ἰταλικά, μποροῦσαν ἀσφαλῶς τὸ ἴδιο εὐκόλα νὰ γράψουν καὶ ἐλληνικοὺς στίχους. Ἀλλὰ τὸ θέμα ξεφεύγει ἀπὸ τὰ πλαίσια τῆς μελέτης αὐτῆς. Ἐδῶ περιορίζομαι ν' ἀναφέρω μόνο τὴν περίπτωση τοῦ Andrea Cornaro, πού παράλληλα μὲ τοὺς ἰταλικούς στίχους του εἶναι μαρτυρημένο ὅτι ἔγραψε καὶ ἐλληνικούς², καὶ ἐπιφυλάσσομαι νὰ ἐπανέλθω στὸ σημαντικώτατο αὐτὸ θέμα σὲ μιὰν ἄλλη εὐκαιρία.

Σχετικὰ μὲ τὴ λογιόσῦνη καὶ τὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα τῆς οἰκογένειας τῶν Zancarlo δὲν ὑπάρχουν πολλὲς συγκεκριμένες πληροφορίες. Ὅσα μέλη τῆς πᾶμπλουτης αὐτῆς φεουδαρχικῆς οἰκογένειας ἐπιθυμοῦσαν ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὰ γράμματα εἶχαν ἀσφαλῶς κάθε δυνατότητα νὰ τὸ πράξουν, ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα πολλῶν ἄλλων Βενετοκρητικῶν

1. Ὁ.π., φ. 62Γ.

2. Βλ. Ν. Μ. Παναγιωτίκη, Ἔρευναί, ὁ.π., 59-60, 78-79.

εὐγενῶν τοῦ 16ου αἰ., πού ἀσχολοῦνταν μὲ τὴ συγγραφή καὶ τὴ λογοτεχνία ἢ ἐνθάρρουναν καὶ προστάτευαν τοὺς λογίους καὶ τὴν καλλιέργεια τῶν γραμμάτων στὴν Κρήτη. Ἐνδιαφέρον καὶ χαρακτηριστικὸ ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ εἶναι τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Κρητικοῦ λογίου Θωμᾶ Τριβιζάνου (1553-1554) «εἰς τὸν εὐγενέστατον Ἰωάννην Ζαγκαρόλον» :

*Οἶκον ἀναγνώστοιο Πλάτων καλέεσκεν εὐοῖο
ἔνδικα φοιτητοῦ οἶκον Ἀριστοτέλους.
Σὸν δὲ διηνεκὲς σπουδῆς οὐκ οἶδα καλέσσαι
ἄλλως ἢ μουσῶν σηκόν, ἄριστε, δόμον.
Τίς γάρ, Ἰωάννη, λαβύρινθος, ποῖά σε θεσμῶν
λύσεις ἢ ἀρχαίων ἐξέφυγ' ἱστορίῃ;
Θαῦμα δ' ὁμως οὐδέν' τῆς πολυτρόποιο γὰρ ἔρονος
Ζαγκαρόλων ῥίζης καρποφόρον γέγονας¹.*

Περισσότερο συγκεκριμένες πληροφορίες ὑπάρχουν γιὰ τὸν κλάδο τῶν Zancarolo, πού εἶναι γνωστὸς ὡς Melibeo. Ἡ ἐπωνυμία αὐτὴ δὲν μπορεῖ παρά νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸν βιργιλιανὸ Melibeus, ἥρωα τῆς πρώτης Ecloga τοῦ μεγάλου Ρωμαίου ποιητῆ². Ὁ χωρικός Melibeus τοῦ Βιργιλίου, ὑμνητῆς τῶν ἀγροτικῶν ἀπολαύσεων, φαίνεται ὅτι συγκίνησε τόσο πολὺ τὸν γενάρχη τοῦ κλάδου Zorzi Zancarolo, παπποῦ τοῦ ὁμώνυμου ἀγωνιστῆ τῆς γκιόστρας, ὥστε νὰ τὸν κάμη νὰ ἐπισημοποιήση τὸ ὄνομα Melibeo καὶ νὰ τὸ χρησιμοποιοῦν πλάι στὸ οἰκογενειακὸ του ὄνομα. Ἡ ἐπωνυμία αὐτὴ κρατήθηκε καὶ ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους του, μερικὸι ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὅπως εἶδαμε, ἀναφέρονται ὀρισμένες φορές ὡς Melibeo μόνον ἀντὶ Zancarolo. Ἡ βιργιλιανὴ ἐπωνυμία, εἴτε διαλέχθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν πρεσβύτερο Zorzi Zancarolo, εἴτε τοῦ δόθηκε ἀπὸ τοὺς

1. P. Canart, Les épigrammes de Thomas Trivizanos, «Θησαυρίσματα», 8 (1971), 219, 236 (ἔπου ἐπιχειρεῖται ἡ ταύτισή του).

2. Στὴν Ecl. I τοῦ Βιργιλίου πρωταγωνιστεῖ μαζί μὲ τὸν Melibeus καὶ ὁ Tityrus, ἐπίσης χωρικός, πού παρουσιάζεται κάπως ἀγροϊκὸς σὲ σχέση μὲ τὸν καλλιεργημένο συνομιλητῆ του Melibeus. Στὴν Ecl. III, 1 ἀναφέρεται κάποιος Melibeus ὡς ἰδιοκτῆτης βοδιῶν. Τέλος, στὴν Ecl. VII Melibeus εἶναι κάποιος μικροκτηματίας πού περιγράφει ἓνα ποιητικὸ διαγωνισμὸ ἀνάμεσα σὲ δυὸ βοσκούς. Ὁ συνάδελφος κ. Ἰωάννης Καμπίτσης, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ κι ἀπὸ δῶ γιὰ τὶς ὑποδείξεις του, μοῦ ἐπισημαίνει ὅτι ὁ Sidonius Apollinaris (E' αἰ. μ. X.) σὲ μιὰ ἐπιστολῇ του στὸν Lampridius (Epist. VIII, 9.56 κ.έ.) αὐτοαποκαλεῖται Melibeus :

*sed tu, Tityre, parce provocare ;
nam non invideo magisque miror,
qui, dum nil mereor precisque frustra
impendo, Melibeus esse coepi.*

συγχρόνους του, δείχνει ἀξιοσημείωτη καλλιέργεια καὶ εὐαισθησία καὶ μιὰ λογιόσυνη ἀντάξια τῆς ἐποχῆς. Στὸν Ζογζί καὶ τοὺς γιούς του ἀφιέρωσε ἐπίσης ἐπιγράμματα ὁ Θωμᾶς Τριβιζάνος. Σ' ἓνα ἀπ' αὐτά, μὲ τὸν τίτλο «Σάτυρος ἢ ἡχῶ εἰς τὴν ἐκ Κρήτης ἀποδημίαν ἐπὶ σπουδῇ νόμων τοῦ εὐγενεστάτου Ἰωάννου Φραγγίσκου τοῦ Ζαγκαρόλου», γράφει γιὰ τὴν οἰκογένεια τοῦ Ζογζί τὰ ἑξῆς :

καὶ δὴ εὐχετόωντο καλὸν πλοὸν οὔρεσ' ἀδελφῶ,
ὃς νέον ἐκ πάτρας ἀπεδάμασ' ἀριγένειος,
Ζαχαρίας κλεινὸς κἀντώνιος ὄλβιος ἥρωσ
Ζαγκαρόλοι γνωτῶ μετὰ Νικόλεω χαριέντος,
ἀγχίφρονος τρία τέκνα Γεωργίω περισάμα,
ὃς κεφαλᾷ γνωτὸς τοῦν Κρηταιεῦσιν ἀραστῶ
ἐπλετο' τοῦνεκα δὴ Θεὸς ὧς ὄγε τίετο δάμω¹.

Σ' ἓνα ἄλλο ἐπίγραμμα «εἰς τὸν εὐγενέστατον Ζαχαρίαν τὸν Ζαγκαρόλον» γίνεται λόγος μόνο γιὰ τὴ φιλοπατρία καὶ τὴν ἀνδρεία τοῦ πρωτότοκου γιοῦ τοῦ Ζογζί :

Κήδετο γὰρ πάτρης ὅτι μιν πάσχουσαν ὄρατο
καὶ πίθοιο κακοῖς ἄκριτα τρυχομένην.
Τοῦνεκα δὴ χθονίη πατριδί Ζεὸς μήσατ' ἀρωγὸν
Ζαχαρίαν ἀρετῶν ἔμπλεον ἡγαθέων.
Ὅς Κρητῶν προφέρων πινυτῆ τε καὶ ἤθεσι πάντων
πᾶν βλάβος ἐκ πολίων αἰὲν ὑπεξελάει².

Ἀπὸ δυὸ ἄλλα ἐλεγειακὰ δίστιχα τοῦ Τριβιζάνου φαίνεται ὅτι ὁ τριτότοκος γιὸς τοῦ Ζογζί Zuan Francesco, πού εἶχε σπουδάσει νομικὰ στὴν Πάδοβα, εἶχε ἐνδιαφέροντα φιλολογικὰ :

Εἰς μουσεῖον τοῦ εὐγενεστάτου Ἰωάννου Φραγγίσκου Ζαγκαρόλου

Ἐνθάδε μουσάων ἱερὸς χορὸς οὐατα πλήθει
τῶν ποῖν καὶ τῶν νῦν ἡδὲ μετεσσομένων.

Εἰς τὸ αὐτὸ

Εἰ καὶ στεινὸν ὀρῆς με, φίλ', ἔμπης ἐνθάδε κείνος
Ξέροξης ναυμαχέει, πεζὸν ἄλω τ' ἀριθμεῖ³.

1. P. Canart, δ.π., 215.

2. Ὁ.π., 218.

3. Ὁ.π., 220.

Τὸ «μουσεῖον» ἦταν ἀσφαλῶς τὸ σπουδαστήριον μὲ τὴ βιβλιοθήκη, ὅπου ἀποσυρόταν γιὰ νὰ μελετῆσῃ ὁ Zuan Francesco Zancarolo Melibeo.

Ἐνα αἰῶνα ἀργότερα ἔζησε ἕνας ἄλλος λόγιος Zancarolo, ποῦ φαίνεται νὰ συγγενεῦῃ μὲ τὸν κλάδο τῶν Melibeo, ὁ Basilio Zancarolo, καθολικὸς ἱερέας, συγγραφέας καὶ συνθέτης λατινικῶν ἐπιγραμματῶν¹. Προλογίζοντας ἕνα ἐπίγραμμα ἀφιερωμένο στὸ θεῖο του Ἱερεμία Τζαγκαρόλο, λόγιον ἡγουμένο τῆς μονῆς τῆς Ἀγίας Τριάδος τῶν Χανίων², ἀναφέρει γι' αὐτὸν ὅτι καταγόταν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Melibeo³. Ὡστόσο οὔτε ὁ ἕνας, οὔτε ὁ ἄλλος περιλαμβάνονται στοὺς γενεαλογικοὺς πίνακες τῆς οἰκογένειας τῶν Zancarolo Melibeo τοῦ Muazzo καὶ πρέπει νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι δὲν ἀνῆκαν σ' αὐτήν. Ὁ Ἱερεμίας ἦταν ὀρθόδοξος, πράγμα ποῦ ἀποκλείει νὰ εἶχε τὴ βενετικὴ εὐγένεια, καὶ ὁ ἀνεψιὸς του Βασίλειος εἶχε μητέρα Ἑλληνίδα καί, ὅπως φαίνεται, καταγόταν κι αὐτὸς ἀπὸ ὀρθόδοξη οἰκογένεια. Ἄν ὁ Βασίλειος δὲν προβάλλῃ τὴν ἐπωνυμία τῶν Melibeo ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ φιλοτιμία ἢ χρησιμοποιοῦντας ποιητικὴ ἄδεια, εἶναι πιθανὸ ὅτι τόσο αὐτὸς ὅσο καὶ ὁ Ἱερεμίας ἀνῆκαν σ' ἕνα ξεπεσμένο παρακλάδι τῶν Zancarolo Melibeo, ποῦ ἴσως προέρχεται ἀπὸ κάποιον νόθο γόνον τῆς οἰκογένειας, μιὰ περίπτωσις ἀρκετὰ συνηθισμένη ἐκείνῃ τῇ ἐποχῇ⁴.

Δὲν πρέπει νὰ μείνῃ ἀμνημόνευτος κι ἕνας ἄλλος Zancarolo ποιητῆς ἰταλικῶν ποιημάτων, ὁ Giovanni Antonio, μοναχὸς τοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν Minori Osservanti, ποῦ εἶχε σχέσεις καὶ ἀντάλλαξε ποιήματα μὲ τὸν Andrea Cornaro, ποιητὴ καὶ ἱστορικό, ἰδρυτὴ καὶ πρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας τῶν Stravaganti τοῦ Χάνδακα⁵.

1. Βλ. γι' αὐτὸν Ἀ. Π. Στεργέλη, Τὰ δημοσιεύματα τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας τὸν 17ο καὶ 18ο αἰ., Ἀθήνα 1970, passim καὶ ἰδιαίτερα σσ. 148-149, ὅπου καὶ ἡ προγενέστερη βιβλιογραφία. Βλ. ἐπίσης Γ. Πλουμίδη, Αἱ πράξεις ἐγγραφῆς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδούρας, «Ἐπετηρὴς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 37(1970), 264 (ἀρ. 51), 265 (ἀρ. 75), καὶ 38(1971), 92 (ἀρ. 149).

2. Βλ. Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἰλαρίων, ὁ.π., 60-64.

3. Ἀ. Ξηρουχάκη, Κρητικὸς Πόλεμος, ὁ.π., 48 σημ. 2 (*Melibaei abbatis Sanctae Trinitatis, auctoris patrum, tumulus*).

4. Πρβλ. π.χ. τὸν κατάλογο τοῦ 1536, ὅπου ἀναφέρεται κάποιος Costantin Zancarolo natural (Γ. Πλουμίδη, Κατάλογος, ὁ.π., 307). Πάντως στὴ γνωστὴ ἐπιγραφή τῆς μονῆς τῆς Ἀγίας Τριάδος (βλ. γι' αὐτὴν βιβλιογραφία στοῦ Ν. Β. Τωμαδάκη, ὁ.π., 60 καὶ σημ. 4) ὑπογραμμίζεται ἡ εὐγενικὴ καταγωγή τοῦ Ἱερεμίας (*praeclaro a sinu Zancarolae prosapiae*). Μήπως ἡ ἐκπτώσις ἔγινε ἀπὸ τὴ βενετικὴ στὴν κρητικὴ εὐγένεια;

5. Βλ. γι' αὐτὸν Ε. Cicogna, ὁ.π., 309. — Ν. Μ. Παναγιωτάκη, Ἐρευναί, ὁ.π., 66 καὶ Ν. Μ. Παναγιωτάκη — Α. Λ. Vincent, ὁ.π., 60 καὶ σημ. 33.

Τέλος, ἀξίζει νὰ σταθοῦμε σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς πολλὲς ἐπωνυμίες ποὺ εἶχαν υἱοθετηθῆ ἀπὸ κλάδους τῆς οἰκογένειας Zancarolo¹, γιὰτί, ὅπως καὶ τὸ Melibeo, ἡ ἐπωνυμία αὐτὴ ἔχει ἐπίσης ὅπωςδήποτε φιλολογικὴ προέλευση. Πρόκειται γιὰ τὴν ἐπωνυμία Morgante, ποὺ χωρὶς ἄλλο δὲν εἶναι ἄσχετη μὲ τὸν ἥρωα τοῦ ὁμώνυμου ἔργου τοῦ Luigi Pulci. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὁ γενάρχη Ζορζι Zancarolo detto Morgante ἴσως πῆρε τὴν ἐπωνυμία αὐτὴ ἐξαιτίας τῆς ὁμοιότητάς του μὲ τὸν ἀδηφάγο καὶ καλοκάγαθο γίγαντα ποὺ ἔδωσε τὸ ὄνομά του στὸ ποίημα τοῦ Pulci². Κι αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς φιλολογικὰς τάσεις τῶν Zancarolo, ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἔργο τοῦ ἀξιόλογου Φλωρεντινοῦ ποιητῆ δὲν ἦταν καθόλου ἄγνωστο στὴν Κρήτη.

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

I. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ZANCAROLO MELIBEO

Μὲ βάση τοὺς γενεαλογικοὺς πίνακες τοῦ G. A. Muazzo (ὁ.π., 133Γ) παραθέτω ἐδῶ ἕνα κατάλογο τῶν γνωστῶν μελῶν τοῦ κλάδου τῶν Zancarolo Melibeo, σημειώνοντας πλᾶι στὸν καθένα ὅσα στοιχεῖα κατόρθωσα νὰ συλλέξω καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγές :

(1) *Zorzi detto Meglibeo* τοῦ ποτῆ Zaccaria τοῦ π. Antonio. Ὁ γενάρχη τοῦ κλάδου νυμφεύθηκε τὸ 1522 τὴν Constantia θυγ. τοῦ Mattio Vizzamano (βλ. καὶ P. Canart, ὁ.π., 215, 232-233).

(2) *Zaccaria* γιὸς τοῦ Zorzi(1). Γεννήθηκε 1 Σεπτεμβρίου 1525 καὶ ἀναγνωρίσθηκε εὐγενῆς (provato) στίς 19 Ἰουλίου 1554. Συναρχηγὸς μὲ τὸν Marcantonio Viaro τοῦ φεουδαλικοῦ ἱππικοῦ τῆς περιοχῆς τῶν Χανίων (Ἄ. Ξηρουχάκη, Βενετοκρατουμένη Ἀνατολή, ὁ.π., 25). Τὸ 1584 χαρακτηρίζεται ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐξοχώτερους καὶ πλουσιότερους εὐγενεῖς τῶν Χανίων (*principalissimi di quella città per facoltà et nobiltà*) (ὁ.π., 260). Ὁ Θωμᾶς Τριβιζάνος τοῦ ἀφιέρωσε ἕνα ἐπίγραμμα

1. Οἱ ἐπωνυμίες αὐτὲς ἐξυπηρετοῦσαν κάποια σκοπιμότητα, μιὰ ποὺ βοηθοῦσαν νὰ διακρίνονται οἱ κλάδοι καὶ τὰ πολυάριθμα μέλη τῆς πολυπρόσωπης αὐτῆς οἰκογένειας. Σταχυολογώντας ἀπὸ τὸν G. A. Muazzo ἀναφέρω μερικὰς τέτοιες ἐπωνυμίες τῶν Zancarolo : *Antonachi, Garba, Marcarea* (130Γ) *Lardin* (131Γ) *Pierazzo* (132Γ), *Primogenito, Rodello* (132Υ). Ποβλ. ἐπίσης *M. Χαϊρέτη*, Ἡ ἀπογραφὴ τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν τῆς περιοχῆς Χανίων τοῦ ἔτους 1637, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», 36 (1968), 369 ἀρ. 318 (*Petropulo*).

2. Ἀκριβῶς ἀντίστοιχη περίπτωσιν εἶναι τὸ παρωνύμιον Morgante ποὺ δόθηκε γύρω στὰ 1500 σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς Baglioni τῆς Perugia (*J. A. Symonds, Italian Literature, part I, Νέα Ὑόρκη 1964* (ἀνατύπωση τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1881), 386 σημ. 3).

(P. Canart, 218 (βλ. καὶ 215, 232-233, 235) καὶ Μ. Ἰ. Μανούσακα, Μαρκαντώνιος Βιάρος, ὁ.π., 265 καὶ σημ. 35, 266 καὶ σημ. 36).

(3) *Antonio* γιὸς τοῦ *Zorzi*(1). Γεννήθηκε στὶς 25 Σεπτεμβρίου 1527. Πιθανότατα ὁ ἴδιος μὲ τὸν *Antonio Zancharuo* *Milibeo* ποὺ ἔλαβε μέρος στὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου ὡς κυβερνήτης πολεμικῆς γαλέρας (βλ. παραπάνω σημ. 26. Ἐπίσης Ἰ. Κ. Χασιώτη, ὁ.π., 206 σημ. 2 καὶ P. Canart, 215, 232-233).

(4) *Zuan Francesco* γιὸς τοῦ *Zorzi*(1). Γεννήθηκε στὶς 19 Δεκεμβρίου 1530 καὶ ἀναγνωρίσθηκε εὐγενῆς στὶς 24 Μαρτίου 1555. Σπούδασε νομικὰ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πάδοβας (P. Canart, 215, 220, 232-233, 238-239).

(5) *Nicolò* γιὸς τοῦ *Zorzi*(1). Γεννήθηκε στὶς 15 Ἰουνίου 1534 (P. Canart, 232-233).

(6) *Antonio* γιὸς τοῦ *Zaccaria*(2).

(7) *Nicolò* γιὸς τοῦ *Zaccaria*(2) Νυμφεύθηκε μιὰ θυγατέρα τοῦ *Fantin Zancarol* τοῦ π. *Nicolò Cavalier* (βλ. παραπάνω σημ. 24).

(8) *Zuan Francesco* γιὸς τοῦ *Nicolò*(5). Γεννήθηκε στὶς 8 Σεπτεμβρίου 1551.

(9) *Antonio* γιὸς τοῦ *Nicolò*(5). Γεννήθηκε στὶς 3 Ἰανουαρίου 1560=1561.

(10) *Zorzi* γιὸς τοῦ *Nicolò*(5). Ὁ ἀγωνιστῆς τῆς γκιόστρας τοῦ 1594 (βλ. παραπάνω σσ. 119-121).

(11) *Antonio* γιὸς τοῦ *Nicolò*(7). Νυμφεύθηκε τὴν *Elena Zancarolo* τοῦ π. *Francesco*. Χρημάτισε (1620) *procuratore* τοῦ νοσοκομείου τῶν Χανίων (U. Mannucci, ὁ.π., 112). Τὸ 1643 μαζὶ μὲ ἄλλους εὐγενεῖς τῶν Χανίων ἤλθε σὲ σύγκρουση μὲ τὸν ρέκτορα *Michele Minotto*. Γιὰ ν' ἀποφύγη τὴν τιμωρία δραπετεύσε ἀπὸ τὰ Χανιά καὶ κατέφυγε στὴ Μῆλο καὶ στὴ Σίφνο, ἀπ' ὅπου ἐπέστρεψε στὰ Χανιά τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1645 λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν τουρκικὴ ἀπόβαση (Ἄ. Ξηρουχάκη, Κρητικὸς Πόλεμος, ὁ.π., 55-60).

(12) *Nicolò* γιὸς τοῦ *Zorzi*(10).

(13) *Zuan Francesco* γιὸς τοῦ *Zorzi*(10).

(14) *Zaccaria* γιὸς τοῦ *Antonio*(9). Γεννήθηκε τὸ 1613. Νυμφεύθηκε τὸ 1641 μιὰ θυγατέρα κάποιου *Vizzamano* τοῦ π. *Zorzi*. Πνίγηκε τὸ 1670.

(15) *Nicolò* γιὸς τοῦ *Antonio*(9). Γεννήθηκε τὸ 1621. Τὸ 1682(;) νυμφεύθηκε τὴν *Betta Bragadin* τοῦ π. *Francesco*, χήρα τοῦ *Iseppo Civran*(;) τοῦ π. *Zaccaria*. Πέθανε τὸ 1696.

(16) *Maria* θυγατέρα τοῦ *Zaccaria*(14). Παντρεύθηκε τὸν *Mattio Zancarolo* τοῦ π. *Zaccaria*.

(17) *Nicolò* γιὸς τοῦ *Zaccaria*(14). Γεννήθηκε τὸ 1652.

II. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ZANCAROLO MORGANTE

Μὲ βάση τοὺς γενεαλογικοὺς πίνακες τοῦ G. A. Muazzo (130^r):

(1) *Zorzi detto Morgante* γιὸς τοῦ Marco Zancarolo (πέθ. 1504)
καὶ τῆς Caterina Soranzo τοῦ π. Antonio.

(2) *Marcantonio* γιὸς τοῦ *Zorzi* (1).

(3) *Filippo* γιὸς τοῦ *Zorzi*(1). Γεννήθηκε στὶς 24 Ἀπριλίου 1554.

(4) *Zorzi* γιὸς τοῦ *Marcantonio*(2).

(5) *Zorzi* γιὸς τοῦ *Filippo*(3).

(6) *Marcantonio* γιὸς τοῦ *Filippo*(3).

(7) *Luca* γιὸς τοῦ *Filippo*(3). Γεννήθηκε στὶς 29 Νοεμβρίου 1583.
Νυμφεύθηκε τὸ 1628 μιὰ θυγατέρα τοῦ *Bernardo Querini*(;). Ἰδιοκτή-
της ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου κοντὰ στὸ χωριὸ Γαλατᾶ τῶν Χανίων
(*M. Χαϊρέτη*, ἔ.π., 351 ἀρ. 83· βλ. καὶ ἀρ. 82 γιὰ κτήματα τῆς
οἰκογένειας *Morgante* στὴν ἴδια περιοχὴ).

(8) *Filippo* γιὸς τοῦ *Zorzi*(4).

(9) *Marcantonio* γιὸς τοῦ *Luca*(7). Γεννήθηκε στὶς 18 Νοεμβρίου
1631. Νυμφεύθηκε τὴν *Madalena Dafiner*(;) τοῦ π. *Emanuel*. Πέθανε
τὸ 1702 κατὰ τὴ διάρκεια τῆς θητείας του ὡς *Podestà*. Εἶχε δυὸ θυγα-
τέρες καὶ δυὸ γιούς, τὸν *Mattio* καὶ τὸν *Luca - Antonio* (γεν. 11 Ἰου-
νίου 1680).